

KANUNİ DÖNEMİNDE YAZILAN VE İSTANBUL'DAKİ SEL FELAKETİNİ ANLATAN BİR MESNEVİ

(حکایت آمدن سیل به استانبول)

RAHMAN MOSHTAGH MEHR* -NİHAT DEĞİRMENCİ**

ÖZET

İstanbul'da 1563 yılında büyük bir sel felaketi meydana gelir. Şehirde büyük hasara ve can kaybına neden olan selden etkilenenlerden biri de Kanuni Sultan Süleyman'dır. Yağmur yağmaya başlamadan önce ava çıkmış olan Kanuni sele kapılmaktan güçlüğü ve son anda kurtulur. Tenkidli metnini sunduğumuz mesnevi bu dönemde yazılmış ve sel felaketini konu edinmektedir. Abdullatif Eflatun b. Şeyh Derviş Muhammed aş-Şirvani tarafından Farsça yazılan mesneviye ait tek el yazması nüsha Topkapı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Beş başlık (söz başı) altında yazılmış olan mesnevi 466 beyitten oluşmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sel, Kanuni Sultan Süleyman, İstanbul, İran Edebiyatı

ABSTRACT

In 1563 there was a huge flood disaster in Istanbul. This flood disaster caused big damage and loss of lives in the city and Kanuni was one of them who was influenced badly from this flood disaster. Kanuni was hunting before it started to rain and he could hardly survive in the last moment from this flood disaster. This criticized masnavi is written in that time and is about that flood disaster. The only handwritten text which was written by Abdullatif Eflatun b. Şeyh Derviş Muhammed aş-Şirvani is in the Topkapı Museum Library. The masnavi is written under five heading and includes 466 couplets.

Keywords: Flood, Kanuni Sultan Suleyman, Istanbul, Persian Literature

Hicri 971 (1563) yılının Eylül ayında İstanbul'da büyük bir sel felaketi meydana gelir. Selânikî Mustafa Efendi tarafından yazılan Tarih-i Selânikî adlı eserde bu olay anlatılır. Buna göre Halkalı deresinde ava çıkmış olan padişah, yani Kanuni Sultan Süleyman, havada yağmur belirtileri görününce denize yakın olan Ayestefanoz'daki İskender Çelebi bahçesine

* Azerbaijan Tarbiat Moallem University, Tebriz, İran.

** nihatdegirmenci@yahoo.com

sığınır. Bir gün bir gece devam eden yağmur neticesinde Halkalı deresinden deniz gibi sel akmaya başlar. Önüne çıkan hayvan ve insanı yok eden sel İskender Çelebi bahçesine ulaşır. Genç ve güçlü içoğlanlardan biri Kanuni'yi sırtına alıp kurtarır.¹

Mustafa Efendi sel ve etkileri konusunda birçok bilgi vermektedir: Gök gürlemesi, şimşek ve yıldırımlardan sonra yağmur yağmaya başlar, yetmiş dört defa yıldırım yıldırım iner ve sel önüne çıkan her şeyi beraberinde götürür. Gece boyunca devam eden yağmur ile iyice azgınlaşan sel su kemerlerinin gözlerini taşıdığı şeylerle doldurup suyun akmasını engeller ve her vadi bir baraj halini alır. Bu suya karşı koyamayıp zarar gören kemerler yıkılmaya başlar ve yıkılan ilk kemer Mağlava kemeridir. Yazar suyun yüksekliğini tahayyül edebilmemiz için, Kâğıthane'deki yüksek çınar ağaçlarının tepelerinde bu suyun taşıdığı çalı çırpı gib şeylerin olduğunu ifade eder. Kâğıthane'den akan sel Eyüp'e ulaşır ve epey yüksekte olan Eyüp Ensari türbesinin içine su girer ve bir zira'(yaklaşık bir metre) yükselir. Haliç ve Galata kıyılarındaki saraylar yıkılır. Çok akıntılı olmasına rağmen Sarayburnu'nda sular bir hafta boyunca bulanık akar. Büyükçekmece, Küçükçekmece ve Haramidere'deki köprüler yıkılır.²

Bu olayı anlatan tenkidli metnini sunduğumuz eserin el yazma nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'de 784 H.1570 no ile kayıtlıdır. Sel felaketinin meydana geldiği hicri 971 yılında Abdullatif Eflatun b. Şeyh Derviş Muhammed aş-Şirvani tarafından mesnevi nazım biçimi ile ve Farsça yazılmıştır. Serlevhası tezhipli olan eserde beş başlık altında yazılan eser 14 varaktan oluşmakta ve her sayfa 14 satır mevcuttur.

Mesnevi'de sel olayı ve Kanuni Sultan Süleyman ile ilgili olarak anlatılanlar ve Mustafa Efendi'nin naklettiği bilgiler arasında, Kanuni'nin selden kurtulma şekli hariç tam bir uyum vardır. Padişahın İskender Çelebi'nin bahçesine sığınması konusu bir başlık altında anlatılmıştır. Tarihî Selanikî'de padişahın bir içoğlanın sırtında kurtulduğu ifade ediliyor fakat mesnevide ise Kanuni'nin bir gemi yanaştırılmasını emrettiği ve gemiye ulaşmak için suyu at sırtında aştığı anlatılır. Bunun yanında mesnevi birçok ayrıntılı tasvir ve benzetme ile sel felaketi anlatılmaktadır. Sel elleri ve pençesi sürüklediği ağaçlardan oluşan bir ejderhaya benzetilir ve önüne çıkan her şeyi yuttuğu ifade edilir. İlk başlıkta Allah'a övgü ve Allah'ın gökyüzünden yağmur yağdırması işlenir. İkinci başlıkta Hz. Nuh zamanında meydana gelen tufan Hz. Nuh'un gemi yapması anlatılır. Üçüncü başlıkta, Kanuni'nin ava çıkması yamur emarelerini belirmesi ve padişahın İskender Çelebi'nin bahçesine sığınması anlatılır. Dördüncü başlıkta padişahın sel sonrasında Allah'a duası dile getirilir. Beşinci başlıkta vhayvanların suda boğulması anlatılır ve son olarak başlık kısmı ayrılan fakat bir başlık konulmayan bölümün konusu, padişahın tahta oturması sel sonrası faaliyetleri ve selden zarara gören halkın yaralarının sarılması için verdiği buyruklardır.

¹ Selânîkî Mustafa Efendi, **Tarih-i Selanikî**, Haz. Prof. Dr. Mehmet İşpirli, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1989, s.2

² A.e, s.3

حکایت آمدن سیل به استانبول

- 1^b به نام خدایي كنم ابتدا جهان را عیان ساخت بر روی آب از شد چو بحر معلق سپهر به احیای اموات لطفش عمیم گهی روح بخشد به خاک از سحاب
- 5 برین هر دو معنی گواه فتوح به هر کاری او^۳ را بسی حکمت است تعالی الله ای قادر بر کمال ز ذات تو ببادا درود و پیام که شد لطف او مشفق کار ما
- 10 2^a بر آل و بر اصحاب و ازواج او از ایشان بود شبنم باغ دین کزین چار چون چار عنصر مدام پس از حمد و نعت رسول امین دعای سلاطین ذوالاقتدار
- 15 «اطيعوا الله» آن که «اطيعوا الرسول» از آن پس اولوا الامر منکم نگر به تخصیص بر ذات این پادشاه خدیو جهان بخش آفاق گیر شهی کاسمانها زمین بوسدش
- 20 فریدون اگر کین کشید از دو مار ز سُم سمندت که شد آشکار تویی پادشاه مبارک اثر ترا نیست در پادشاهی نظیر
- 2^b به ملک تو باشد نماز درست ز بعد پیمبر به رسم غزا که همچون تو داد دلیری دهد ز قرص سپر چرخ آیینه داد گرفتی به تیغ و به گرز و سنان
- 35 جهان بُد خراب و خلل داشت دین کجا یافت این دولت افراسیاب به دریای مغرب به تخت ظفر به خود مانده حیران تمام جهان ترا گرد لشکر که بالا شده
- 40 ز خون عدو تیغ تو ما گرفت نه از موج شد تب به بحر آشکار
- کز و یافت گردون گردان بنا بر و گشت گوهر فشان از سحاب وز و شد شناور بر افلاک مهر بخوان «کیف يحيي العظام رميم» گهی غرقه سازد جهانی به آب یکی نوبهار و گهی حال نوح که عاجز از آن عقل پر علت است ترا می رسد کبریا و جلال نثار محمد علیه السلام شفیع گناهان بسیار ما که دادند رونق به معراج او بر ایشان ز حق صد هزار آفرین پذیرد طبایع ز شرع انتظام بود لازم جمله مؤمنین که باشند ایشان عدالت شعار که باشد همه مومنان را قبول به سوی دعای شهان راه بر ولایت مآب و عدالت پناه سکندر سپاه سلیمان سریر فرشته سر آستین بوسدش تو از صد فریدون بر آری دمار زمین را به نظاره شد چشم چار ز احوال ارباب دین با خبر که پاک اعتقادی و روشن ضمیر که دیباچه عدل بر نام تست نیاورد کس این تهوّر به جا به دشت و غا بانگ شیری دهد که بنمود در وی عروس جهاد ز سرحد چین تا به هندوستان شد آباد از تو هم آن و هم این از این جام کی خورد کاووس، آب تویی در جهان مالک بحر و بر ز ارفاق انفاق این خاندان ز تحت النوری تا اثری شده ز شنگرف سیماب، سیمما گرفت ز طبع سخای تو لرزد بحار

^۳ در متن: کاری ورا

^۴ ما: ماء؛ آب

چو درویش شد کان، ببخشا بر او
فلک گفتش از بخت [بند] رو بخواب
چو عیسی رود گر به چرخ برین
درازی ششبهایی یلسدا گرفت
که سازد جوان عالم پیر را
که شد از تو بس کارها را گشاد
ترا باشد آثار رفعت فزون

ز چوود تو ای داور نامجو
ز بیمت عدو راست رنج و عذاب
چو قارون کشی خصم را در زمین
شب تار خصمت که سودا گرفت
بهارت چنان کرده تاثیر را
ترا باد اقبال و دولت زیاد
الاهی برین سطح زنگارگون

3^a

45

داستان آمدن سیل عظیم به امر خدای کریم و وقوع حالات و انواع بیم

که صد نقش هر دم نماید بر آب
هزاران نهنگ حوادث فزون
در اینجاست حکمت ز یزدان بسی
که «لا یعلم الغیب الا الله» است
چو بیند به عبرت درین دور، آن
کز آنش فزاید بسی عقل و هوش
پی پی پند دادن به ارباب حال
ز اکسیر او خاک زر می کند
اشارت بسی باشد از کردگار
جهان سر به سر هست اوراق پند
که هر یک به نقشی پذیرد رقم
از آن شد به الوان نقش آشکار
به سوی غریب شده راهبر
خط جور بر سطح عالم کشید
روان گشت از دیده هاسیل خون
نمایان قران از سما تا سمک
بسی سیل و باران و انهار کین
بر اهل زمین از کران تا کران
به درگاه حق روی باره شوند
به رویش زنده مرد بیدار آب
به حق دیده بگشاید از عاقلی
بریز اشک ازین سیل و در کار شو
نباید که غفلت بود خوی تو
چه حالات شد ظاهر از آسمان
که آمد به ادیس علم نجوم
قران کواکب ز نحس و ز سعد
که صورت نیندد از آن خوینتر
که نوبت به نوح پیمبر رسید
بدان علم او نیز معروف شد
نظر کرد در کواکب آسمان
که بر حق کند عرض هر مدعا

ببین دور گردون پر انقلاب
بر آرد ازین بحر زنگارگون
که اسرار آن را نداند کسی
نه هر کس بر اسرار حق آگه است
ولی چشم عبرت نگر در جهان
ز هر کار یک پند گیرد به گوش
جهان سر به سر مست نقش و خیال
کسی گر حقیقت نظر می کند
به فعلی که دوران کند آشکار
که در پیش هر عاقل هوشمند
نظر کن بر اطباق این چرخ خم
چو هر پرده اش شد به رنگی نگار
ظهور عجایب از و جلوه گر
فلک را عجب نقشی آمد پدید
به خلق جهان شد ستم رهنمون
که شد ز انجم زاهره بر فلک
وز آن گشت ظاهر به روی زمین
مگر بود تنبیهی از آسمان
که از غفلت خویش آگه شوند
نبینی کسی را که رفته به خواب
که هشیار گردد از آن غافل
تو نیز ای دل از خواب بیدار شو
زدند آب ازین سیل بر روی تو
کنون بر سر قصه ایم عیان
بدان ای بدانتش نموده هجوم
بر و گشت ظاهر ز پیش و ز بعد
به نوعی ز افلاک شد باخبر
از و آمد آن علم عن پدید
برو نیز آن حال مکشوف شد
چو او آمد از جور امت به جان
نمود احتیاط زمان دعا

50

55

3^b

60

65

70

4^a

75

- 80 چو دید از حوادث به وضع سپهر
که در برج آبی کواکب تمام
که از انجم زاهره هر طرف
چنان خیزد آب از سپهر و سحاب
به امت خبر داد از آن حالها
4^b و لی جمع گمراه ناحق شناس
که کار نبوت چنان ساختی
نداریم این حرف و صوتت قبول
چو نوح این خبر گفت و نشنید کس
به از خامشی بر خردمند نیست
90 پس آنگاه نوح نبی آشکار
بسی چوب و تخته به هم جمع کرد
در آورد اوضاع کشتی به هم
چو کشتی شد و فکر آنش تمام
ز اجناس حیوان ز وحش و طیور
95 به کشتی در آورد از آن جفت جفت
ز هر نسل ماند به روی زمین
پس از وضع کشتی و این اختراع
که پیغمبری را نمودی تمام
5^a ندانیم حال دماغ تو چیست
100 بگفتا که ای قوم گمراه و خیل
چو شد از شما دور مهر حیات
دعا کرد آنگه ز روی شتاب
به امداد، جبریل آمد ندا
ز قوم و قبایل چو هفتاد تن
105 ز امت کسی را نیامد فتوح
ازین حال نوح نبی نوحه ناک
بدو باز از حق ندایی رسید
کسی کو معاند شود با پدر
چو او ترک تو کرد ترکش نمایی
110 ز فرزند خود در جهان فنا
کند آسمان بر زمین صد نثار
ندانم که از میوه دل، چرا
5^b سحاب ار چه ریزد به دریا گهر
چه گویم در آخر ز طوفان نشان
115 غرض آن که از گردش روزگار
بدان گونه شد از دو کوب قران
به نوعی ز سیلاب شد دست برد
به نوعی فروریخت باران عظیم
که خواهد بنایش ز هم ریخت پاک
- قران کواکب به سیران مهر
نمایند با هم قران بر دوام
شود خلقی از سیل و باران تلف
کز آن خلق گردند مغروق آب
عیان کرد آن کشف احوالها
نهادند بر طرح خنده اساس
که با آسمان نیز پرداختی
به هر کار تا کی نمایی فضول
چو نشنید کس کرد از حرف بس
چو بیند که تاثیر در پند نیست
پی ساز کشتی در آمد به کار
در آن نور تدبیر را شمع کرد
هر آن چیز در وی بود بیش و کم
به تدبیرهای دگر شد قیام
بسی جمع کرد او ز نزدیک و دور
که هر جنس حیوان نگردد نهفت
پس از سیل باران و طوفان کین
دگر قوم کردند قصد نزاع
که اکنون به نجاری آری قیام؟
کسی کو نماید علاج تو کیست
بخواهید مغروق گشتن ز سیل
از این پس نبینید روی نجات
دعای پیمبر بود مسجاب
هدایت دهم گفت قوم ترا
به کشتی شدند اندرون بی مکن
پسر نیز شد عاق و عاصی به نوح
که خواهد جگر گوشه ام شد هلاک
که از قوم تو کی بود آن عنید
تو بیگانه خوانش مدانش پسر
که از قهر ما بیند آخر جزای
کشیدند پیغمبران هم جفا
ولی از زمین شد نصیب غبار
خورد باغبان خون رنج و عنا
ولیکن ز بحرش بود چشم، تر
که آن هست واضح به خلق جهان
ز اوضاع گردون و لیل و نهار
بدان برج شد انجم آسمان
که گویا جهان را همه آب برد
کزان بود افلاک را جای بیم
درین سیل خواهد شد او نیز خاک

نماید برین سیل همچون حباب
بهر سوز غم سیلی از خون بین
که سیل غمم برد از جای باز

وگر نه روان می شود با شتاب
بیا ساقیا دور گردون بین
به من ده می ناب و منمائی ناز

در آمدن حضرت صاحبقران سلطان سلیمان خان بعد از شکار به باغچه اسکندر چلبی دفتردار و آمدن سیل و بردن گل و ازهار و انواع مشقت و اضطراب

ملک بود در سیر بر دشت و کوه
گهی از شکارش به دل صد خیال
به باغی نمود از سعادت مقرر
به گل‌هایی الوان به هر سو قرین
در و بام پر لاجورد و طلا
شده قصرها همچو قصر بهشت
مشرف نمود آن مکان از مکین
کشیدند از خیمه هر سو طناب
که در علم و فضل است کامل وجود
نیامد به پاکیزگی بر زمین
بود در دلیری و جرأت فزون
همه دست بر دست بستند صف
در آن خانه از خوردنی چند خوان
پر از اکل و سرپوش‌های طلا
به نص «و ینسی السحاب النقال»
فروریخت بارانی از حد برون
فلک با سبوا همی ریخت آب
که آن آب جمله به پایان رسید
که صاحبقران ز آن خبردار شد
که مغروق کردند در وی جهان
که سیل از در و بام آید فرود
در آن حال بین مطبخی خوان کشید
چو تند از دهایی به رفتن دلیر
به خود کرده همراه از راه دور
به چرخ عرابه برون از شمار
زد از باغ و اطراف آن آب جوش
به الوان میوه به دریا فکند
فروریخت انجم در آب از ثمر
بر آن آب شد خیمه ها چون حباب
به باد فنا جمله دانند جان
یکی مرده از آب و آن یک ز نار
یکی گشته در آب تا فرق غرق
همه طعمه مرغ و ماهی شدند
تو گویی که شد بحر، پر سیم ناب

در آن روز باران به عز و شکوه
گهی دید با ناز، چشم غزال
پدیدار شد چون ز باران اثر
که آن باغ باشد بهشت برین
در و هر طرف خانه دلگشا
به ما بین گلزار عنبر سرشت
درآمد به یک خانه سلطان دین
کسانی که بودندش اندر رکاب
چو یعقوب آغای با عز و جود
چو فرهاد آغا که مثلش گزین
چو بوستانجی باشی که از حد برون
به خدمت ستادند بر هر طرف
کشیدند از بهر صاحبقران
همه صحن چینی نمود آن سرا
ز ناگاه از خالق ذوالجلال
به یکبار شد آسمان تیره گون
مگر از خم نیلگون با شتاب
شد آثار بحر معلق پدید
نخست اندکی سیل در کار شد
که خواهد ازین پس رسیدن چنان
بفرمود تا کشتی آرند زود
به فریاد از بحر کشتی رسید
یکی سیل از کوه آمد به زیر
به هر چیز در ره رسیده به زور
ز گاو زراعت ز اسب و قطار
به فریاد و افغان کشیده خروش
درختان آن باغ از بیخ کند
تو گفتی ز صور قیامت مگر
چو برکنند هر خیمه را با طناب
در آن خیمه ها بود پیر و جوان
یکی را همی سوخت برق و شرار
یکی خورده از مرگ بر فرق، برق
ازین دامگه با تباهی شدند
ز صندوق های خزانه در آب

6^a

۱۳۰

۱۳۵

6^b

۱۴۰

۱۴۵

۱۵۰

7^a

۱۵۵

- چو آيينه اي شد مرصع قفا
 كه هرگز ز رفتن نگشتند كند
 به باد فنا جمله دادند رخت
 ز بحر فلک شد اهله عيان
 كه شد نفس نفسي ز هر جاي راست
 چو دیدند در آب غرقه گروه
 ز بهر نجات فرومان دگان
 يکي گفت چاووش و دربان چه شد
 گريبان زده چاک بهر پسر
 نمودند آن برج بر خود چو درج
 كه بگرفت اطراف ما سيل غم
 چو اژدر فروبرد خلقي به خویش
 به خوردن قرين بود بالاي خوان
 سوي ماهي بحر با صد شتاب
 كه جودش به ماهي دريا رسيد
 به ماهي هم آخر رسيد اين حضور
 بخوردند الوان نعمت به خوان
 كه در بحر هم رفت مهماني اش
 بر آن آب سيمين حباب طلا
 بسي شمس بر بحر سيماب گون
 شد از بحر بار دگر کامياب
 مژمن در او مرغ آبي نمود
 همه چيز از آب باران فسرود
 كه صاحبقران جا بر آنجا نمود
 زمين را بريده به صد مكر و ريو
 در آن بحر بر تخته پاره عيان
 همين سلسله بهر شيران بود
 گهي در مصاف اندر بحر خون
 درين حال جمعي جوانان خُر
 كه رفت آب و اسباب زركار نيز
 شناور در آب روان هر كسي
 زده دست و پا بهر مالک رقاب
 بر آن كرد صاحبقران جاي خویش
 به رفتن از آن آب، چون باد بود
 وز و آب چون بساد بگریخته
 گهي پويه چون مرغ بودش شتاب
 چو عمر عزيزان از آن شد روان
 ز نعلش كه در آب دريا کشيد
- ز بس کرد جوهر در آن بحر جا
 طوبیله پیر از بادپایان تند
 در آن سیل بسته سر و پای سخت
 ز زین مَطَّلا بر آب روان ۱۶۰
 خروش قیامت ز هر سوي خاست
 گروهی دویدند بالایی کوه
 نمودند از کوه آه و فغان
 یکی گفت احوال سلطان چه شد
 یکی دست بر سر زد و آن دگر ۱۶۵
 گروهی دویدند بالایی برج
 فغان کرده ز آن برج از بیش و کم 7^b
 در آخر ز هر سو چو شد سیل بیش
 در آمد در آنجا که صاحبقران
 همه صحنها رفت به روی آب ۱۷۰
 تو گویی چنان خوان احسان کشید
 چو آسوده از لطف او مرغ و مور
 نهنگان ز لطفش در آب روان
 چنان شد سماط سلیمانی اش
 نموده ز سرپوشها جا به جا ۱۷۵
 و گرنه روان شد ز سیل فزون
 چو شد ماهی پخته بر روی آب
 بسا مرغ پخته که آبش ربود
 چو اسباب آن خانه را سیل برد
 به بالایی آن خانه یک تخت بود ۱۸۰
 شده سیل مانند اکوان دیو 8^a
 چو رستم از و گشته صاحبقران
 که کار جهان با دلیران بود
 به بحرند گه با نهنگ اندرون
 شد آن خانه سرتاسر از آب پر ۱۸۵
 در خانه کردند و دیوار نيز
 نهنگان لشکر شتابان بسی
 برهنه شده خلقي از اضطراب
 کشیدند اسبی در آن حال پیش ۱۹۰
 مگو اسب، دیوی پری زاد بود
 ز خاک آتشی بود انگخته
 گهي پويه چون مرغ بودش شتاب
 چو عمر عزيزان از آن شد روان
 ز نعلش كه در آب دريا کشيد

8^b شدش دست چوگان صفت سو به سوی
 به امداد اقبال صاحبقران
 به خدمت امیران به ما بین آب
 چو گلهای نیلوفر از هر طرف
 رساندند او را به کشتی چو برق
 چو از بیم؛ آن ذات را شد نجات
 ۲۰۰ ز کشتی بدو نور و تابي فزود
 ز کشتی شود هر کسی غرق بحر
 ببین حکمت حق به عنوان خاص
 درین پرده شد قدرت کردگار
 ۲۰۵ به نیکان ز یزدان بدی کی رسد
 به تخصیص ذات چنین کامیاب
 چو ذاتش پناه فقیران بود
 اگر لغزش پای رفعت ز جا

در مناجات حضرت صاحبقرانی به درگاه یزدانی جهت آسانی خلق از آن بلاي طوفان و سرگردانی و اجابت دعای
 آن حضرت

9^a در این حال از صدق صاحبقران
 ۲۱۰ چو برداشت دست مناجات را
 که یارب ترا کمترین بنده ام
 نباشد در این منزل پر فتور
 گویم که سلطان هر کشورم
 شمارند خلقم سلیمان شاعر
 ۲۱۵ که شاه همه پادشاهان تویی
 تو دادی مرا بر بدانیدش دست
 مرا گر گناهی بود در پذیر
 و گر خلق را هست جرم و وبال
 مرا بر رعایا بود رحم بیش
 ۲۲۰ بلا را نما از سر خلق دور
 9^b به سیل گناه اند هر چند غرق
 نباشد مرا طاقت این عذاب
 نیارم نمودن بدیشان مدد
 الهی جهان را ز محنت رهان
 ۲۲۵ مکن خلق را غرقه در سیل میغ
 به درگاهت ار جرم دارد شبان
 و گر هست از گوسفندان خطا
 ز نادانی ار خلق کردند بد
 الهی همه خلق را ده نجات
 به اولاد و اصحاب ذوالاحترام
 ۲۳۰ دعای شه عادل از اضطراب

توجه به حق کرد دل پر فغان
 به حق کرد اظهار حاجات را
 به پیشت به خدمت سر افکنده ام
 مرا در سر از پادشاهی غرور
 به درگاهت از هر گدا کمترم
 به پیشت ندارم چو مور اعتبار
 امید همه پرگناهان تویی
 به الطاف تو یافتم هر چه هست
 بدان جرم خلق جهان را مگیر
 به من بخش ای خالق ذوالجلال
 جگرها ببینم از این سیل ریش
 مینگیز طوفان نوح از تنور
 مسوزان دل خلقی از او برق
 که بینم همه خلق مغروق آب
 چو از جانب تو بود دست رد
 کزین سیل یابند امن و امان
 که بحر عطایت بود بی دریغ
 مکن گوسفندان از آن ناتوان
 کرم کن به من بخش آن جرم را
 نما عفو و بر کس منه دست رد
 به حق محمد علیه الصلوات
 که از آشفتگی ده به عالم نظام
 مقرر بود پیش حق مستجاب

جهان یافت طغرای امن و امان
غم سیل از کنج درویش رفت
در آن شام نور دعا گشت ماه
بود از همه اولیا بیشتر
ولی مهر سلطان به این و به آن
که این خلق را رهنمون آمده
که اجر عدالت بود بی حساب
که مشفق بود بر رعیت چنین
به نیکی مردم شتابش بود
جهان را شود از دعا دستگیر
تنش از حوادث بود در امان
خدا داردش از بلا در پناه
ز بد خاطرش را مبادا غمی

ز یمن مناجات صاحبقران
عیان نور شد ظلمت از پیش رفت
جهان گشته بود از کدورت سیاه
که حق را به سلطان عادل نظر
که باشد ولی بهر خود در فغان
از آن پایه این فزون آمده
از آن رو دعایش بود مستجاب
کجا هست از این پادشاه گزین
به وقتی که صد اضطرابش بود
۲۴۰ به وقتی که هر کس به نفس است اسیر
الهی برین صفحه انس و جان
چو ظل حق است او و نور اله
که ذاتش بود ملجأ عالمی

در آوردن سیل همراه خود جانوران صحرايي را بر صفحه آب [و] تصویر نمودن و محو فرمودن بدین صورت
حیوانات دریایی را

به عبرت نظر کن در این کار و بار
بر این محمل از ماه و خور رنگ چیست
عجب نقشها سر برآرد ز جیب
برون نیست از دور پرگار هیچ
مشو غافل از قدرت پرده دار
هر آن چیز باید چنان زد رقم
گروهی به آتش، گروهی را به آب
بهانه پی رفتن هر کسی
چو شد واقع برج آبی قران
که ماند این رقم تا به یوم الحساب
که رفت از دل خاکیان گرد صبر
که تر نشده مشیت خاکی نماند
از آن پای هر ناقه در خون گرفت
که آورد با خویشتن خیلها
نماندی از آن مردم و ده اثر
چو کشتی روان کرد بر روی آب
در آن کرده جا اهل ادراک هوش
که دادم به سیل فنا، خانه را
که از سیل او خانه ها شد خراب
در آب مژه همچو عشاق غرق
روان کرد همراه خود خیل خیل
بر آن آب بسیار زد پا و چنگ
بسی جانور ساخت بر سیم ناب
اسد رفت بر طارم هشتمین

بیا ای خرد پیشه در روزگار
که اوراق این هفت اورنگ چیست
۱0^a که مردم برین صفحه از دست غیب
در این کارگه نیست بی کار هیچ
هر آن نغمه ای کو شود آشکار
۲۵۰ به هر کس ز تقدیر از بیش و کم
به رفتن بود هر کسی را شتاب
فلک راست نجم حوادث بسی
غرض آنکه از گردش آسمان
زمانه عجب صورتی زد بر آب
۲۵۵ چنان ریخت باران ز غربال ابر
چنان دست ابر آب هر سو فشاند
چو روی زمین اشک مجنون گرفت
عیان گشت از هر طرف سیلها
به هر قریه کان سیل کردی گذر
۲۶۰ ز جا کند هر خانه را با شتاب
که بودند آن خانه ها تخته پوش
۱0^b به هر کس فروخوانده افسانه را
مگر چشمم از هجر انگیزت آب
از آن روی گشتم ز پا تا به فرق
به صحرا هر آن جانور دید سیل
۲۶۵ ز آهو و روباه و شیر و پلنگ
که نقاش بحر فنا با شتاب
از آن موج کو شد به چرخ برین

- از آن موج مانده به گردون قدم
چو مرغابیان کرده بر آب سیر
که روباه همچون سگ آبی نمود
چو زلف دلارام بر روی آب
به دریا شده هم نبرد نهنگ
شده در مزاجش رطوبت فزون
که لرزان شد از موج، دریا ز بیم
روان چشم انجم همی ریخت آب
به سر کف زنان بود از بیم غرق
زمین جست از سیل راه گریز
چو نیلوفری گشت بر روی آب
هلال فلک همچو کشتی نوح
که حوت فلک شد شناور در آب
ندیده کسی آب و آتش به هم
که شد قلعه‌های بدن زو خراب
که عالم شد از بیم در آب غرق
که از آتش برق می ریخت آب
نه دستار کس خشک ماند و نه ذیل
وز آن شد همه میوه ها آب دار
که ناراش همه چون به آبی نمود
شناور ولی سویی بحر عدم
که یاجوج باران جهان را ربود
پدیدار شد بود از او جای بیم
ز سویی مصلاً هم آبی رسید
بسی خان و مان کرد او هم تباه
فرو برد هر چیزش آمد به پیش
عیان گشت از بهر رنج و تعب
در او هیچ امیدی نه از زندگی
نه در وی امیدی ز صبح وصال
که آخر به جای رسد این نیاز
همه ز هر هجران چو شگر شود
- سزد گر بگویم که خرچنگ هم
شده غرق باران به هر سویی طیر
به شیران ز آب اضطرابی فزود
شده مار هر سو به صد اضطراب
سفتقور از ریگ رفته برون
چنان گشت آن سیل و باران عظیم
ز بس آتش برق و دود سحاب
چو دریا بسی دید باران و برق
ز بس گشت روی زمین موج خیز
فلک بس که شد غرق آب سحاب
نمودی برین سیل بهر فتوح
چنان موج بر چرخ شد با شتاب
جهان برق ساطع در آن دم به دم
چنان رعد زد هر طرف پیچ و تاب
چنان گشت تابنده شمشیر برق
شد از برق و باران مشعبد سحاب
مکانها همه پر شد از آب سیل
دکانها همه پر ز آب آشکار
چنان آب هر سو خرابی نمود
از آن سیل خلقی به بالای هم
تو گویی که سد سکندر گشود
به ایوب انصاری آبی عظیم
نه تنها در ایوب شد این پدید
که چون ازدها تیره بود و سیاه
که از چنگ ضربش زمین گشت ریش
تو گفتی که دریای قیری چو شب
چو شبهای هجران به پایدگی
بسی تیره مانند شام ملال
اسیری به شبهای هجران بساز
که صبح وصال میسر شود

۶

- جهان را دگر روشن از بخت کرد
نمودار شد از فلک آفتاب
بر آید از این طاق مهر منیر
بر آورد یوسف سر از پیرهن
به رخسار جانان نظر برگماشت
- چو صاحبقران جای بر تخت کرد
به یک سویی شد تیرگی سحاب
چو ذات شهنشه که شد بر سریر
پس از اشک یعقوب بیت الحزن
بسی سیل غم چشم عشاق داشت

- ۳۰۵ زمین گرچه از ابر سیماب بود
زمین کرد از آبی که هر سوی خاست
از این طاق نیلی بر آمد چو مهر
به هر یک جمالی نمود آنچه آن
شهنشه طلب کرد خازن به پیش
بسی زر تصدق نمایند فاش ۴۰۰
که ایشان برآرند دست دعا
دگر گفت با خازن آن نیک رای
کسانی که کردند امداد من
بدیشان فرستاد صد کیسه زر
۱۲^b که مردی نمودید ای سروران
کسی در جهان سرفرازی کند
بدین سیل خونخوار مردم شکار
دگر شد خبرها به صاحبقران
درین سیل و باران که گردون نمود
بسا قریه از بیخ و بنیاد کند ۴۱۰
زن و مرد مغروق گشته در آب
حصاری که چون قلعه ایوب داشت
شد از سیل بازارها جمله پر
چنان دور ایوب پر شد ز آب
۴۱۵ در آن سیل صندوق او با فتوح
عجب سیل از کوه آمد فرو
چنان زور او سطح دریا شکافت
ز بس داشت با خویش سنگ و حجر
۱۳^a که آن سیل اگر بر درختی رسید
۴۲۰ مگر سیل شد از در تند سخت
از آن رو بسی خانه ویران نمود
چو هر دام و دد با سلیمان رسید
که او کرد هر سو جهانی خراب
به هر جا پلای بود از پا فکند
۴۲۵ ز خیری که فرمود صاحبقران
که در شهر از آن آب سیصد زمین
ندیده جهان آنچه آن چند طاق
برین صفحه چون گنبد اهرمان
بدان طاقها هم شکست افتاد
۴۳۰ عجب دارم این را که طاق سپهر
برون شد چنان آب از آن طاقها
در آخر سه طاق از میان رخت بست
چو صاحبقران این خبرها شنید
۱۳^b بسی ملک ویران شد و ده خراب
- ز اکسیر خور جمله چون زر نمود
بسی آینه بهر خورشید راست
ز شفقت به آینه ها کرد چهر
که فیض ازل بر جنود جهان
بگفتا به شکرانه جان خویش
به درویش و مسکین پی انتعاش
که آن رد نگردد به پیش خدا
چو کردم دگر باره بر تخت جای
نخواهند شد هرگز از یاد من
دگر اسب و زمین و یراق و کمر
شما راست اجرت نه بر دیگران
که با جان درین بزم بازی کند
شما را رسد شیوه کارزار
که ای بر سریر ظفر کامران
بسی از غضب هر طرف خون نمود
مواشی و گله به صحرا افکند
برفتند سوی عدم با شتاب
فرو ریخت صد تخم افسوس کاشت
در آن آب مغروق آزاد و خور
که افتاد در زایران اضطراب
نمودار شد همچو کشتی نوح
که دریا نگر دید مانع بدو
کز آن سوی قوت بدین سوی یافت
فرو ریخت هر سوی دیوار و در
روان کندش از بیخ و با خود کشید
که شد چنگ و بازوی او از درخت
ز هر شاخ صد رخنه در جان نمود
درین صورت از در هم آمد پدید
بناها از و رفعت بر روی آب
بسا طاق دروازه از جا فکند
که با طاق آورد آب روان
شده چشمه مانند مای معین
که در محکمی دارد از سنگ ساق
تو گفتمی شده با فلک توأمان
ازین سیل او نیز پست افتاد
به جا ماند از آبی که بنمود چهر
که ظاهر شد آثار سیل فنا
کز آن چار طاق فلک بود پست
که ویرانی سیل هر جا رسید
به بومش همین بوم ماند و غراب

- ۴۳۵ همه آتشش آب برد آن چنان
به امداد مرکب روان شد چو باد
تعجب بدو یافت عزّ و وصول
بدان محکمی گشته با خاک راست
دگر امر فرمود آن پادشاه
که آن طاقها را عمارت کنند
تمامش نمایند با صد شتاب
هر آن اوستادی که در شهر بود
ببزدند و بستند در کار و بار
بدان کار بس دلبر لاله روی
جوانان بر اطراف آن جو عیان
۴۴۰ سر و کار بودند بر طاق آب
ز سنگین دلان بود چون سعی کار
بناهای او بر فلک سر کشید
دگر امر کرد آن شه با کرم
۴۵۰ به درویش و محتاج و بیوه زنان
یتیمان رهیدند از چشم تر
به درویش نقش غنا داد دست
شد از بهر قربان دو صد گوسفند
به ایوب انصاری آن خوش مقام
نمودند قسمت به راه خدا
۴۵۵ نگر دید آن ذات، نقصان پذیر
وجودی که باعث به امنیت است
وزین حسنه افزود بر سیئات
اسیری نه هنگام این ماجرا ست
۴۶۰ الهی بدین پادشاه زمان
۱۴^b گزندی نیاید ز دور سپهر
نگهدار او بباد ربّ معین
ز سیل حوادث بود در امان
ز آثار و ادوار دیرینه دیر

آمین یا رب العالمین

- ۴۶۵ چون گشت نجوم زاهره روی به روی
شد عالمی از کثرت باران ویران
۴۶۶ شد چون شط بغداد ز باران هر جوی
از سیل جهان خراب تاریخش گوی

کاتبه و ناظمه تراب الاقدام الفقرا عبداللطیف المشتهر بافلاطون بن شیخ درویش درویش محمد
الشرّوانی غُفِرَ لَهُمَا سنة ۹۷۱

۷. در نسخه: جو روان؛ متن تصحیح قیاسی است.